

PhD értekezés tézisei

**ANGOL-AMERIKAIÁK FELSŐ-KALIFORNIÁBAN
A MEXIKÓI IDŐSZAKBAN
1821-1848**

Tóth Ágnes

Szeged
1999

PhD értekezés tézisei

**ANGOL-AMERIKAIK FELSŐ-KALIFORNIÁBAN
A MEXIKÓI IDŐSZAKBAN
1821-1848**

Tóth Ágnes

Szeged
1999

I. Témaválasztás

Az értekezés témája az angol-amerikai bevándorlása a jelenleg az Egyesült Államokhoz tartozó Kaliforniába, a történeti Felső-Kaliforniába a XIX.század első felében.

A téma kutatásánál több **célt** tűztünk ki. Egyrészt az angol-amerikai bevándorlás folyamatát, egyes korszakainak jellegzetességeit kívántuk bemutatni. A különböző korszakokban megvizsgáltuk a bevándorlás indító okait, a bevándorlók a kaliforniai társadalomba való beilleszkedésének módját és az integráció mértékét. Továbbá kutatásunk célja volt, hogy feltárjuk, ezen írók szerzői milyen képet alkottak a korabeli felső-kaliforniai viszonyokról, s mindez mennyire tükrözi a korszak - sokszor máig ható - szemléletét, felfogását a hispán világról.

Célunk megkeresni, hogy a bevándorláshoz mennyiben járultak hozzá Mexikó és az Egyesült Államok gazdasági, társadalmi körülményei, kolonizációs, illetve expanziós politikájuk.

II: A kutatás forrásai és módszere

Az értekezés elsődlegesen primér forrásanyagra épít: a korabeli "idegen", elsősorban angol-amerikai, de más angolszász (angol, skót) utazók, kereskedők, diplomaták, betelepülők írásaira: levelekre, naplókra, úti emlékezésekre, emlékiratokra. Rokonok, barátok által szerkesztett, írt munkákat is felhasználtunk. Ezek

gazdagon idézik elődeik, barátaik leveleit, közlik hivatalos okmányaikat, lejegyzik elbeszéléseiket, a róluk szóló emlékeket. Felhasználtuk a Felső-Kaliforniáról szóló korabeli történeti feldolgozásokat, melyek szintén személyes tapasztalatok alapján születtek. A mexikói kolonizáció kérdésének kibontásához segítségünkre voltak a korabeli statisztikai munkák, törvények és törvénytervezetek.

Egyik írás sem hivatásos író műve. Témáik változatosak. A szerzőket mások és saját személyük, tevékenységük mellett foglalkoztatták a megélt időszak és a múlt, a társadalmi élet eseményei, a táj, a hajózás és mindenek előtt a lehetőségek. Ezek az írások gazdag forrassai a korszak társadalmi, politikai eseményeinek, szokásainak egyaránt. Árnyaltan tükrözik íróik, az angol-amerikai bevándorlók gondolatvilágát, érzelmeit, identitásuk keresését.

A felsorolt írásokat folyóiratokból, forráskiadványokból gyűjtöttük össze. A választott cél eléréséhez a források összehasonlító elemzésével szándékoztunk eljutni.

III. Az értekezés szerkezete:

- I. Bevezetés a korszak historiográfiájába
- II. Felső-Kalifornia a mexikói korszakban
 1. Mexikó északi határvidéke és Felső-Kalifornia
 2. Új-Anglia és Felső-Kalifornia gazdasága a XIX. század első felében
 3. A kaliforniai társadalom
- III. Kolonizációs politika és bevándorlás
 1. Mexikó kolonizációs törekvései

2. Az Egyesült Államok expanziós politikája és Felső-Kalifornia
3. Az angol-amerikai bevándorlás korszakai Felső-Kaliforniában
4. Az angol-amerikai bevándorlók beilleszkedése a felső-kaliforniai társadalomba
5. Az álmok Kaliforniája

IV. Kalifornia jövője

Felhasznált irodalom

- Mellékletek 1. Kalifornia története
 évszámokban
 2. Térképek

I. Bevezetés a korszak historiográfiájába

A historiográfiai bevezetés választ keres arra, hogy az angol-amerikai, mexikói történetírás és az ezeket felhasználó magyar történetírás miért szorítkozik e térség tárgyalásánál csak a mexikói háború eseményeire és az aranylázra. Továbbá miért fordulnak e vidék és lakossága felé a „fekete legenda” és a Manifest Destiny szellemében, előítéletekkel. Korszakonként változik a szemlélet, összefüggésben azaz, milyen mértékben jelentett a hispán lakosság akadályt az észak-amerika expanzió számára. A mexikói korszak munkái mind hispanofób szelleműek. A XIX. század második és a XX. század első felét a korszak nosztalgikus megközelítése, sokszor túlzó hispanofil (Boltoni iskola) de felsőbbrendű (Turner)szemlélet jellemzi. A XX. század 20-as éveitől kezdenek a történetírók önkritikus hangon megszólalni. Az 50-es évektől pedig az „új nyugati történetírás”, a 60-as évektől pedig mexikói-amerikai vagy

chicano iskola különböző irányzata próbálja megtalálni a hispán és indián lakosság helyét, részben túlzásokba esve, részben tudományos módszerekkel objektivitásra törekedve. Az 1980-as évek adnak új lendületet a mexikói „határvidék” kutatásának (Colegio de Frontera Norte) és a spanyolországi Észak-Amerika kutatásnak is (REDEN) A Mexikóra irányuló magyar kutatások más korszakokkal, más témakörökkel foglalkoznak.

II. Felső-Kalifornia a mexikói korszakban

1. Mexikó északi határvidéke és Felső-Kalifornia

A Mexikó északi határvidékét tárgyaló fejezet célja bemutatni Felső-Kalifornia „határvidék” voltát. A vidék spanyol kolonizációjának oka: más nagyhatalmakkal szembeni védelmének biztosítása, kormányzatának katonai jellege mind ezt bizonyítja. A kolonizáció intézményeinek hármasegysége is erre utal: a missziók, mint igazi határintézmények mellett létrehozták a presidiók (erődök) és pueblók (civil települések) egymással együttműködő rendszerét.

A turneri határforgalommal szemben, a mexikó határvidék, s Felső-Kalifornia meghódítása, nem spontán egyéni kezdeményezésre, hanem állami, egyházi szervezéssel és támogatással történt. Az őslakosságot nem üzték el, integrálták a spanyol-mexikói társadalomba, munkarejükre nagy mértékben támaszkodtak. A fehérek, meszticek és indiánok keveredése is gyakoribb volt. A két határvidék megegyezett szellemében: bevándorlóik messianisztikus, civilizáló elhivatottságában.

2-3. „Új-Anglia és Felső-Kalifornia” és „A kaliforniai társadalom” c. fejezetek lényegében

a két ország ellenkező irányú fejlődését, és egymás kiegészítését tárgyalják. Az angol-szász; elsősorban angol-amerikai bevándorlás lehetővé válása és felgyorsulása Felső-Kaliforniában a gazdasági, társadalmi viszonyoknak, illetve változásoknak is köszönhető. Egyik oldalról a spanyol örökséget továbbvivő félig szabad, félig monopolista mexikói gazdaság, mely elégtelennek bizonyult saját országa ellátására. Másik oldalról az egyesült-államokbeli fejlődő, új piacokat kereső gazdaság, növekvő, új területeket és lehetőségeket kereső lakossággal. A két fejlődési irány, az idegen, illetve Észak-Amerika ellenes mexikói kolonizációs politika dacára is találkozott. Mexikó függetlenedése (1821) után, Felső-Kaliforniában, mint a Mexikói Egyesült Államok tagállamában, a viszonyok alkalmassá váltak a szabályozott, lassú, egyéni bevándorláshoz. Kevés, de meghatározó jelentőségű változás történt. Megnövekedett a földadományozások száma, ezt 1833 után a missziók szekularizációja és javainak kiárúsítása is felgyorsította. Másik kedvező feltétel a szabad kereskedelem nagyobb mértékű legalizálása, ami a külföldi kereskedőknek is több lehetőséget biztosított.

III. Kolonizációs politika és bevándorlás

1. Mexikó kolonizációs törekvései

Miután Mexikó kivívta függetlenségét Spanyolországtól, folytatta a spanyol kolonizációs politikát, az alapelvek továbbra is ugyanazok maradtak: Mexikó északi határvidéke magtartható külföldiek, elsősorban európaiak betelepítésével.

Minden kolonizációs terv és törvény, a spanyol hagyományokat követve, lehetővé tette a letelepedést minden külföldi számára mexikói földeken, és garantálta a tulajdon és az emberi jogok szabadságát, de csak azok számára, akik az "Apostoli Római Katolikus Vallást" követték. Vagyis egy külföldi személy, azért hogy kerékedelmi téren leegyszerűsítse és megkönnyítse a kapcsolatteremtést a kaliforniaiakkal, s hogy földtulajdonhoz juthasson, katolikus vallásra kellett térjen. Miután a külföldi katolizált, kérvényezhette, s hosszú hónapok múlva megkaphatta a mexikói állampolgárságot. Ennek birtokában folyamodhatott földbirtokért. Már mint mexikói állampolgárt nagyobb bizalommal és elismeréssel, tisztelettel fogadták a kaliforniaiak, és mint földbirtokos helyzete stabilizálódott. Teljes adaptációja házasság révén, a kaliforniai eminens családok egyikébe beépülve valósult meg.

Az általános bizalmatlanság ami az idegeneket körülvette, és a vallási türelem hiánya mellett, más tényezők is hozzájárultak a kolonizáció kudarcához. Egyrészt a tőke hiánya, valamint a bizonytalan politikai légkör. A vállalkozók önzése is megnehezítette a tömeges bevándorlást, saját üzletükkel foglalkoztak, a kolonizációs tervekkel vállalt feladataik teljesítése helyett. A kudarchoz hozzájárultak a földrajzi és éghajlati viszonyok is, elsősorban a fővárostól való nagy távolság, s azzal összefüggő közlekedési és szállítási nehézségek.

Ezek a tényezők egyaránt visszavetették az egyéni és az állami kezdeményezéseket, a szervezett kolonizációt. "Jó" példa erre 1833-

35 között, a felső-kaliforniai San Franciscóba szervezett Híjar-Padrés kolónia kudarca. Azaz, hogy nem sikerült Felső-Kaliforniában jelentős számban európai vagy mexikói bevándorlókat letelepíteni, hozzájárult az idegen, elsősorban angol-amerikai bevándorláshoz.

2. *Az Egyesült Államok expanziós politikája*
 Felső-Kalifornia meghódítása az Egyesült Államok XIX. századi, az észak-amerikai kontinensen való terjeszkedésének egy fejezete, befejezése. Az Egyesült Államok különböző expanziós módszerekkel hódította el Spanyolországtól és Mexikótól az északi kontinensen fekvő területeket, Floridától Felső-Kaliforniáig. E módszerek közül Felső-Kalifornia esetében többször próbálkozott vásárlással (1835, 1842, 1845); támogatta az amúgy spontán bevándorlást, kereskedést; tudományos feltáró expedíciókat küldött (Frémont), támogatta a betelepültek függetlenedési szándékát, részben a konzuli tevékenységen belül, s végül itt sem tudta elkerülni, hogy a nemzetközi szerződést ne előzze meg katonai beavatkozás. Az expanzió szelleme, a Manifest Destiny szelleme: a sors-tól való elrendelés, erkölcsi kötelesség az elmaradott, "barbár" vidék "civilizálása", a kultúra a szabadság, a demokrácia területének kiterjesztése. E szellemben születtek a korszak nagy elvei, a Monroe doktrína és a Polk korollárium is.

3. *Az angol-amerikai bevándorlás korszakai Felső-Kaliforniában*

A külföldiek és így az angol-amerikaiak is különböző céllal érkeztek Felső-Kaliforniába. Minden migrációs hullám más jellegzetességgel bír. A bevándorlás első fázisában, az első angol-amerikaiak kereskedők voltak, akik Kína és

a Fülöp-szigetek irányába hajóztak a kaliforniai partok mentén, tűzifáért és ivóvízért szálltak csak partra. Az első angolamerikai, akiről írott emlék maradt, Ebenezer Dorr, 1796-ban szállt partra Monterreyben. A XIX század első évtizedeiről is kevés írásos dokumentum maradt. Az ekkori utazók is csak átutazóban jártak itt, s véletlenszerű, esetleges volt ittmaradásuk. William Shaler volt az első angol-amerikai, aki nemcsak vízért és fáért állt meg útban Hawaii és a Fülöp-szigetek felé, hanem kereskedési céllal, 1803 és 1808 között több alkalommal is. Így több időt töltött Felső-Kaliforniában, mint az előző hajósok. Az első angol-amerikai publikált leírás Felső-Kaliforniáról az ő tollából származik.

Az 1810-es évektől kezdve, az ide érkező hajókról néhányan itt maradtak, vagy mint menekültek, vagy mint a spanyolok által elfogott kalózok. Néhányuknak ismerjük a nevét is. John Mulligan 1814-ben maradt Monterreyben. 1816-ban szökött meg a hajójáról: Bob a néger és Thomas Doak. Elfogott kalóz volt George vagy Josepf Chapman. Ő 1818-ban érkezett Monterrey kikötőjébe az ún. Buenos Aires-i felkelőkkel, egy későbbi neves kaliforniai család őse.

A bevándorlások második szakasza az 1820-as évek elejétől az 1830-as évek végéig tartott. A bevándorlók többnyire Új-Angliából származó kereskedők. Elsősorban Bostonból érkeztek. Ezek a kereskedők már nem véletlenszerűen hanem határozott céllal érkeztek, ki akarták használni a mexikói gazdaságpolitika következtében ellátatlan piacok lehetőségeit. 1822-től, a bostoni Bryant and Sturgis kereskedőház megbízásából, mint kereskedelmi megbízot-

tak jöttek, bőrért és faggyúért. Eleinte ideiglenesen tartózkodtak itt, majd közülük többen véglegesen letelepedtek, pl. William Goodwin Dana, William Heath Davis, Alfred Robinson és mások. Voltak akik csak néhány hónapot töltöttek itt, de pl. Richard Henry Dana itt tartózkodásának eredménye egy részletes leírás az itt megélt eseményekről, kitűnő forrása a kortárs amerikai Kalifornia-képnek.

Az első két időszak bevándorlói többnyire tengeri úton érkeztek Felső-Kaliforniába, megkerülve a Horn-fokot, vagy Nicaraguán, Mexikón keresztül. Ebben az időszakban érkeztek meg az első utazók az észak-amerikai szárazföld felől. Többségük prémvadász csapatok tagja volt, s csak átutazóban járt itt. Írása által az egyik legismertebb Jedediah Strong Smith 1826-ban érkezett. E csapatok tagjai közül többen telepedtek le Felső-Kaliforniában, így George Clemente Yount, vagy Jacob Primer Leese.

A harmadik időszak bevándorlói többnyire a szárazföldön keresztül jöttek. Ez az időszak az 1830-as évek végétől az észak-amerikai-mexikói háború befejeződéséig tart. E csoportokat maguk a bevándorlók szervezték. Az elsőnek közülük John Bidwell csoportját tartják 1841-ből. A harmadik időszak első nevesebb betelepülői John Marsh 1838-ban és John Sutter 1839-ben. Farmjaik az angol-amerikai bevándorlók fogadó helyévé váltak.

Az utolsó nagy betelepülési hullám, az arany kalifornia felfedezése után, az "aranylázzal" kezdődik. Az ún. 49-esek inváziója spontán jellegű, mint az előző időszakok bevándorlásai is, de alapvetően más gazdasági, társadalmi okokra vezethető vissza, s szemben az

előző időszakokkal tömeges volt. Felső-Kalifornia történetének ez az időszaka már azonban az Egyesül Államok történetének része (is).

4. Az angol-amerikai bevándorlók beilleszkedése a felső-kaliforniai társadalomba

A betelepülők az egyes időszakokban különböző mértékben alkalmazkodtak a mexikóikiforniai társadalomhoz. A helyi hagyományokat legnagyobb mértékben az első időszak betelepülői követték az 1820-1830-as években: sokan közülük katolizáltak, felvették a mexikói állampolgárságot, helybeli asszony vettek feleségül, spanyol viseletben jártak. Az 1830-as végétől érkezők nagyobb mértékben megtartották identitásukat, protestánsok, egyesült-államokbeli állampolgárok maradtak, otthonról nősültek vagy már családotól érkeztek Felső-Kaliforniába.

5. Az álmok Kaliforniája:

Miért indultak óhazájukból? Az „indító” okok is különbözőek, volt aki gazdasági, volt aki egészségi, okból indult el, de szinte mindenkit elcsábított a „Kaliforniai álom”. A fejezet célja bemutatni, hogyan működött az észak-amerikai kontinensen a „Nyugat” mítosza. A távoli, paradicsomi vidék hogyan vonzotta a keleti partvidék lakóit.

Bár az aranyat korábban felfedezték, nem alakult ki nagyvolumenű kitermelés, sőt bizonyos tekintetben titokban is tartották, éppen a tömeginváziótól tartva. Az aranyat nem, de a vidék más értékeit propagálták a Felső-Kaliforniában már letelepedett angol-amerikaiak, levelezéssel, előadásokkal. A már kinyomtatott úti emlékezések, Kalifornia törté-

netek is hasonló hatással lehetnek: Nemcsak az egészséges éghajlat, hanem a sok szabad és termékeny földterület, a sok olcsó indián munkaerő, a jó kereskedelmi lehetőségek.

„Nyugat mítosza” azonban nem mindig bizonyult igaznak. Az éghajlat sem volt mindig paradicsomi és az indiánok sem kezesek. A nehéz út után, sokszor küzdelmes élet várta itt a betelepülőt.

IV. Kalifornia jövője

Felső-Kalifornia XVIII. század végi spanyol kolonizációja utolsó kísérlet, erőfeszítés volt a terület megtartására. Már ettől az időszaktól kezdve minden utazó, majd a mexikói korszakban a kaliforniaiak és a bevándorlók is látták a jövőt, volt aki várta, volt aki késleltetni próbálta, volt aki akaratlan vált részesévé, volt aki aktívan tett is az Egyesült Államok expanziója érdekében, ami 1848-ban guadalupé-hagói békével bekövetkezett.

IV. A téma továbbfejlesztésének lehetőségei

A források feldolgozásánál csak a kolonizációra és az angol-amerikai betelepülésre koncentráltunk, nem törekedtünk, minden lehetőség kiaknázására. Az anyagban rejlő további lehetőségek közül néhányat említünk: az angol-amerikaiak részvétele a felső-kaliforniai észak és dél politikai küzdelmeiben; a missziók szekularizációja; a társadalom egyes rétegeiről alkotott angol-amerikai kép; az indián-kérdés. További lehetőségek rejlenek, részben a felhasznált, részben más, már összegyűjtött forrá-

sokban a spanyol vagy az amerikai korszak elemzésére. Szándékunkban áll a magyar források, pl. a korabeli sajtó feltárása.

V. Az értekezés tudományos eredményei

Az értekezés legfőbb **újdonsága**, hogy szintézist alkot. A korábbi szintézis igényű munkákkal szemben, nem egy-egy bevándorlóra, vagy korszakra, illetve eseményre koncentrál, hanem a különböző korszakokban íródott források párhuzamos elemzésével, képet formál a korszakba ágyazva a bevándorlás minden egyes periódusáról és a "szerző"-bevándorlók többségéről. E tekintetben tudományos újdonság a felhasznált primér források korábbi munkákban nem tapasztalt sokszínűsége, sokfélesége és gazdagossága is.

Az értekezés újdonsága továbbá, hogy összegzi a korszak "Amerika-várását", főleg az angol-amerikaiak és részben a kaliforniaiak észrevételeit, aggodalmát, reményeit Felső-Kalifornia az Egyesült Államokhoz való csatlakozásáról.

Az értekezés először törekedik Felső-Kalifornia határhelyzetének minden vonatkozását összegyűjteni, s Mexikó északi határvidékén belül, nem mint epizód-, hanem főszereplőt tárgyalni.

Az említetteken túl számos rész kérdésben ad közre az értekezés új, eddig fel nem dolgozott információkat, s tesz újszerű megállapításokat.

Az értekezés a magyar történetkutatáson belül az első, amely Felső-Kalifornia felé fordul.

VI. Témához kapcsolódó publikációk

- *Ferences barátok az indiánok gyógyító tevékenységéről Felső-Kaliforniában a XIX sz. elején.* (Padres franciscanos sobre la actividad curativa de los indios de Alta California a principios del siglo XIX.) *Előadás:* Magyar Latinamerikanisták társasága (MALATA) Szeged 1992 Ápr. *In:* Azonosság és másság. Tanulmányok Latin-Amerikáról, Budapest /1992/. pp. 33-37.
- *Los descendientes de Chinigchinich en la Misión de San Juan Capistrano, Alta California, ss. XVIII-XIX. Előadás:* AHILA X. kongresszus Lipcse, Németország, 1993. sept. *In:* TRIENIO, Madrid, N°31, mayo 1998, 5-12. pp.5-12.
- *Spanyolország előrevetített kudarca Felső - Kaliforniában - ferences misszionáriusok levelezésében 1769-1795. Előadás:* A modern politikai gondolkodás kezdetei. Konferencia, Szeged, 1996. április 18. (in press) (Elfogadva a Gyimesi Sándor emlékkönyvhöz)
- *San Juan Capistrano durante la Iª Guerra Mundial.* ACTA UNIV: SZEGEDIENSIS. Acta Hispanica. T. I. Szeged, 1996 pp. 23-31.
- *Establecimiento de residentes anglo-americanos en Alta California durante la época mexicana (1821-1848)* ACTA UNIV:

SZEGEDIENSIS. Acta Hispanica. T. II. Szeged, 1998 pp. 13-23.

- *Észak-amerikai betelepülők Felső-Kaliforniában a 19. század első felében.* In: Stációk. Erdély-Európa- Latin-Amerika. Tanulmányok Wittman Tibor emlékére. Hispánia, Szeged, 1999. pp.51-57.